

Stijn Streuvels: **A r a t á s** (De oogst)

Vannak emberek, akik elmaradnak koruktól. Nem csak arra gondolok, hogy nem koruk leghaladóbb világnézetét hirdetik, vagy ha úgy akarjuk, képviselik, hanem minden ténykedésükben elmaradnak koruktól és akkor, ott és úgy döntenek a kaput, ahol és ahogy már nem döngetés az, hanem csak udvarias kopogtatás. A tragédia ebben az, hogy ezek az emberek azt hiszik magukról, hogy valóban kapudöngetőek. Ezt mondhatjuk Streuvels-ről is, ki a flamand akadémia tagja volt, majd 1935-ben a belga kormány a legnagyobb irodalmi díjjal tüntette ki s emellett az irodalmi Nobel-díjra is előterjesztették. Író, igazi, nagy író azonban sohasem lett belőle — csak népszerű, ügyes mesemondó — és hiába hagyta oda mesterségét az irodalom kedvéért, megmaradt továbbra is annak ami volt — rövidlátó, szemüveges pékmesternek, ki az irodalomban is csak kovászolni tudott, de kényeret gyúrni, szép cipőt sütni soha nem tanult meg. A munkásosztályból származott, jórészt századunkban működött, egy hajtásműve élte az európai forradalmak őshazájától, átélte jónéhány szocialista forradalmat is — mégsem ért egy pipadöngényt sem, mégsem gyűjtött elég tapasztalatot, mégsem volt olyan jó meglátása, hogy megértse: mi is az élet, milyen erők is játszadoznak (inkább így mondanám: milyen erők is „jojóznak”) azokkal az ágrólszakadt paraszttal, akik az ő regényeinek a főszereplői. Az ő embereivel mindig valamilyen természeti erő végez, szinte fanatizmus az már nála, hogy az emberek tehetetlenek a „természet sötét erőivel szemben”. Az „Aratás”-ban a flamand legények, férfiak nyáron vállukra vetik a kaszát s odahagyják otthonukat, messze-messze Franciaországba mennek egész nyárra aratni, ott pedig a regény egyik főszereplője, az álmodozó-természetű legényke napszúrástól meghal — ez a regény tragédiája, ezen van a főhangsúly. Streuvels eköré tömörítette az egész drámát s az szinte mellékes számára, hogy ezek az aratók nyomorognak. Ellenben annál inkább várják a vasárnapot, mert az az egyetlen céljuk, hogy jól berúgjanak; az író két szürke mondatral intézte el, hogy a parasztság, akinél a munkát vállalták, becsapta őket — de csak a fizetésnél. Streuvels kezébe vette a fegyvert s az országnál helyett a mókusra lött. Az élet ilyen romantikus felfogása, értelmezése a következetes realizmus korszakában is romantikus íróvá tette Streuvels-t. Falusi idillikus képet rajzolt abban a korban, amikor már nyilvánvalóvá vált a világon, hogy a környörtelen osztályharc kizárja az életből az idillt. Idillt csak az láthat az életben, akinek a világnézete csupán az idillikus helyzet felfogására alkalmas. Stílusa is teljesen alkalmazkodott mondanivalójához. Hangneme a kedves anekdotázgatóé, ki néha kénytelen szörnyű nehéz életről beszélni.

de előbb fölteszi a rózsaszínű szemüveget. Mondatai rövidkek, világosak, folyékonyak. Azonban markáns alakokat tud megsejteni, el tudjuk képzelni, micsoda nagyszerű nyersanyag lenne az egy igazi író számára (sőt, valami érdekes, talán a belga vidék ízét, szinét is sejteti Streuvels). Romantikus történeteinek megfelelő légkört is tud teremteni. A regény szerkezeti felépítésével már baj van. A hazafelé induló kasszásokat ismeretlen (!) emberek kirabolják (Streuvels az ilyesmit, vagy a társadalmi vonatkozásokat sohasem tudja drámává fejleszteni, hanem csak az ember és a természet összeütközését) s ezalkalommal az író néhány új epizód szereplőt vesz be, akikkel aránytalanul sokat foglalkozik. Az új szereplők között van egy titokzatos lány is, akinek csupán az a feladata, hogy szerelmet gerjessen a napszúrásban meghalt fiú barátjában — tehát Streuvels úgy fejezheti be a regényt, hogy: hajhaj, a hazatért fiú szíve visszahúz a messze idegenbe, mert ott maradt a barátjának a sírja és az a lány...

Streuvels „A lenföld”, „A munkás”, „A nagy híd” stb. című regényei hasonló beállítottságúak. A két első regényben a nála megszokottnál kissé jobban kihangsúlyozta, hogy az elmaradottságnak és az osztálykülönbségeknek is nagy szerepe van a szegényemberek nyomorúságos életének előidézésében, de Streuvels lényegében itt sem tagadta meg önmagát.

Major Nándor

Kvazimodo István:

Testamentum

Minerva, Subotica 1954

Kvazimodo István „Testamentum” című könyve érdekfeszítő, korunkból gyökerező jó olvasmány.

Egyének családok feldoklása, haláltusa vagy szörnyű pusztulása a fasizmus katalizmájában és a gyérszámú menekültek éposza.

Szerzője érzékeny reagáló és tehetséges író, aki könyvének egyes helyein elérte a művészt. A briliánsan megírt mondatok közül csak egykettőt iktatok ide. Az atavisztikus fatalizmussal és konzervatív erényekkel szembeni vározsídság mentális Kvazimodo a következő hasonlattal érzékelteti: „A mezei kigyó kedvenc eledele a kecskebéka. A csúszómászó mozdulatlanul hever a fűben és vár. Várja áldozatát. Mikor a szerencsétlen béka feltűnik a láthatáron, a kigyó kissé felemelkedik, felnyújtja a fejét a

levégőbe és mereven a békára néz. A béka megtorpan. Így várnak mindketten néhány percig, aztán a béka kétségbeesett brekegéssel mind közelebb és közelebb jön a kigyóhoz, nem veszi le róla tekintetét csak jön, brekeg és jön, mint-ha hűzán, vonzaná valami, a kigyó pedig kinyitja száját és a béka bemászik a csúf állat nyirtába. — Így valahogy történt ez velünk is.”

Vagy nézzük, hogy ábrázolja az író a híres bőri munkásszázadok utolsó élő maradványait. „Az utcán szörnyű menet halad. Egy század madárijesztő. Egy század rongyokba bújtatott csontváz. De nem olyasmi, ahogy azt képletesen mondják a sovány emberekre, hanem olyan, amilyent ásatásoknál szoktak találni. Egy század piszkafán libegő rongycafrang. Egy század csont, szemüveg, pergament. És ezt a négyes sorokban billegő, nagyfűlű, beesett szemű, fahszínű, ijesztő hullacsoportot tüzelésre kész golyószóróval megszámlálhatatlan SS legény kísérte. Úgy mentek ezek a sirjuktól kiásozt halottak, mintha lábukon súlyos béklyókat cipeltek volna; üres szemekkel hülyén meredtek a semmibe, foghíjas szájuk vértelenül feketélt arcuk középen és minden percben mintha hasra akar-nának esni.”

A „Testamentum” a drámai situációk szinté szüntelen sorozata. Ez a dinamika alkotja a könyv lelkét.

A szerző helyenkinti lírizálásai, és patetikus dikciói csak azért nem váltak a könyv komolyabb hibáivá, mert kevés van belőlük.

A mű szerzője egy kis családnak a fasizmusban gyökerező drámáját írja meg. Az olvasmány korhú, de csak nekünk, akik az ott ábrázolt emberek és események kortársai vagyunk. Azonban nem így lesz azokkal az olvasókkal, akik majd utánuk jönnek, akik a fasizmusnak nem voltak cselekvő, szenvedő, vagy közvetlenül szemlélő kortársai. Azok majd ösztönzerűen keresik a könyvben a korfestést, azonban azt csak néhol találják meg, például a Plan-csik család háziünnepélyét bemutató fejezetben és itt is inkább csak jelezve.

De van a könyvnek egy másik fogyatékos-sága is, tudniillik a fabula helyenként sántít, sőt, hamis logikájú. Ezt pedig nem lehet elintézni a műben ismételtlen hangzatosított jelszóval, „hogy mi az erkölcs és mi nem az, az a körülményektől függ.” Félreértés elkerülése végett mindenekelőtt kijelentem, hogy nékem e szöveg, mint etikai bázis ellen mindaddig semmi kifogásom sincs, amíg az nem áll ellentétben a fiziológia törvényeivel. Elismerem azt is, hogy mint „körülmény” a háború nagy, hálás és sok mindenre jó írói és lélektani attribútum, amely majdnem mindent valószínűvé tesz, megmagyaráz és igazol. A háború könnyen felszabadítja bennünk azokat az ősi ösztönöket, melyeket béke-kés időkben a kultúra elnyomott, fékentartott, inaktívvá.

A zsidót halálosan gyűlölő ambientben lejátszódo „Testamentum” főhőse egy asszony, egy zsidó családba férhezment keresztény asszony, egy a férjét állítólag nagyon, szépen és minde-rekifőlött szerető, jó, okos, szép és egészséges asszony; egy bátor, hős és minden áldozatra kész asszony, aki mind e kvalitásai mellett még hiva-tásos, sokat tudó ápolónővér is. Ennek a szinte tökélyig idealizált földönjáró angyalnak hites férje pedig a csendes, rendes, becsületes, rezig-náltan bölcs és feleségét mindig és mindenek-főlött szerető, Kálmán, aki mint kényszermun-kás hal meg a század poklában. A regényből kimagasló harmadik fontos figura a férj öccse, a sovány, sápadt, lázas, vértköpő és desperátus

egyetemi hallgató, Andris, aki kavernás, széteső és bacillusokat ontó tüdejével egyebet sem tesz, mint rezignáltan vagy kétségbeesve várja a vé-get, szenved, haldokolva siratja halálos ifjú-ságát és — szeret. Szereti, éspedig nagyon, a tü-dőbajosok érzéki mohóságával és a halál eljegy-zetteinek öznsévelel az őt, minden jel szerint anyaként, testvérként apoló, védő és mentő sógornőjét. És amikor ez a kivételes, nagyszerű és a férjének meg az ellenállásnak és haladó mozgalomnak elkötelezett hős asszony szinte szüntelenül, merész, áldozatos, emberfőlötti har-cot folytat a rothadt-tüdejű fertőző és vértokádó hullajelöltért és rejtegeti őt a temetőben, hul-laházban, garniszállóban és egyéb lehető és le-hetetlen búvóhelyeken — a reménytelen ember-roncsnak fizikai alkama adódik a sógornőjével való sekszualis érintkezésre. A rosszírú ta-lálkahelyen, ahol egy éjszakára egy ágyba kény-szeríti őket az ellenük folyó életre és halálra menő hajszá, Andrist megvadítja a kétségbe-esés, a sekszualitás, meg az egészséges, me-geg, tiszta és kívánatos asszony közelsége. Az asszony pedig, a távolban oly igen szenvedő férjét oly mindenekfelett szerető feleség, a ma-gasabb erkölcsi világnak eljegyzett nő — meg-ingott, engedett, vagy ha úgy tetszik: igralomból feláldozta magát a halál jegyese szerelmének oltárán.

Az író szerint, ez lenne az a „körülmény” mely az erkölcsletenséget is erkölccsé avatja.

Bárhogy vizsgáljuk is a dolgot, erkölcsfi-lozófia szempontból, vagy pedig a sekszualis fiziológia szempontjából, ez a megoldás para-dokszális, valószínűtlenül nonszensz.

A hiba lényege: ha egy asszony, aki férjét oly szépen, nagyon és mindenekfőlött szereti, aki oly jó, okos, bátor és áldozatrakész hős, mint aminő az író szerint Katika, az mindent, mind-ent megtesz halálosan beteg sógoráért, csak éppen azt az egyetlenget nem, amit az író megoldásként, de teljesen szükségtelenül meg-tétet vele. Másszóval ha igaz az idealizált Ka-tika figurája, úgy nem igaz Katikának mint a fertőző tüdőbeteg szeretőjének figurája.

A dolog azonban a sekszualis fiziológia szempontjából is hamis. Van eset, amikor az angyal is elbukik, de mindig csak az egész-ségesen lüktető forró vérrét a megfeszülő acélos izmokért, vagy pénzért, de egy dögvészosa ke-rült köldücsért soha.

Katika asszony, az intelligens és tapasztalt ápolónővér se igralomból, se számításból, sem pedig szerelemből nem adhatta meg magát nyi-tott tüdőbajban szenvedő sógorának, és pedig éppen azon az estén, mikor az majd megfúlt a vértköpéstől.

Az érdeklődést, melyet az író alakjai be-mutatásával keltezt, az elbeszélés további folya-mán csak részben elégtí ki. Egyes figurákat, melyeket az író a könyv elején különösen ki-emelt és kidolgozott, a továbbiakban elhanya-gol, elfeled, eltüntet és pedig minden lehetséges és illő magyarázat nélkül. A Bán fiúk anyjára, Imrére és különösen Máriára gondolunk itt, akiknek hálás, érdekes és jólmegkezdett figu-rája úgy maradt felében. Ami pedig Kálmán és Imre alakjait illeti, azok bizony határozatlanok, ködösek, szürkésébe veszők. Ez annál inkább sajnálatos és feltűnő, mert az írónak kétségtel-nül megvan a jellemfaragó és jellemfestő te-hetsége, amint azt Katika, Andris, Dolores nő-vér vagy Plan-csik Józsi figuráival bebizonyi-totta.